

УДК 336.226

Балахонова О.В.,

*доктор економічних наук, доцент кафедри економіки,
менеджменту та інформаційних технологій*

Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна»

УДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТОРСЬКОЇ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Оцінка можливостей підприємства продовжувати свою діяльність – одна з найважливіших і відповідальних завдань аудитора. Нині немає єдиних методичних вказівок щодо оцінки можливості підприємства продовжувати комерційну діяльність, немає відповідного вітчизняного стандарту аудиторської діяльності.

По-перше, попередження аудитора про банкрутство пов'язане з неординарною реакцією з боку керівництва організації. Значення загальноприйнятих коефіцієнтів поточної ліквідності, абсолютної ліквідності, моделі Альтмана, які, на думку аудитора показують явне настання процесу банкрутства, не завжди переконують керівників бізнесу і його власників. Багато хто з них рахує, наприклад, значення критичного рівня коефіцієнта ліквідності менше 2 завищеним. Більшість українських підприємств продовжують свою діяльність і при нижчих значеннях цього коефіцієнта. Далеко не в усіх випадках зниження показника критичної оцінки до значення нижче одиниці є сигналом нездатності сплатити короткострокову заборгованість. Коефіцієнт критичної оцінки може використовуватися аудитором тільки для аналітичного виявлення тенденцій, причому як і по більшості інших показників, його значення і рівень можуть істотно розрізнятися по галузях бізнесу. Аналогічні висновки можна зробити і за показниками абсолютної ліквідності розрахунком по моделі Альтмана. Керівників підприємств – потенційних банкрутів ці результати внаслідок певної умовності і невизначеної методики не переконують в складності стану підприємства. Як правило, керівники оспорюють висновки аудитора.

По-друге, сумніву в можливості подальшого функціонування підприємства, виражене в аудиторському висновку, зазвичай викликає негайну реакцію податкових органів, виражаючись в активізації зусиль із стягування податкових і прирівняних до них платежів. Усе це призводить до того, що керівники підприємств, що знаходяться в передкризовому стані, зазвичай погоджуються з усіма зауваженнями, пропозиціями, висновками аудитора, окрім одного: про те, що він сумнівається в можливості цієї комерційної організації продовжувати свою діяльність. Проте, аудиторська організація зобов'язана це зробити не лише тому, що до цього її зобов'язує чинне законодавство і відповідний національний або міжнародний стандарт аудиту. Аудитор – єдиний висококваліфікований фахівець, який це може зробити офіційно, професійно і з високою мірою відповідальності. Тим самим він попереджає усіх, хто має фінансові відношення з організацією, відносно якої він зробив такий висновок про наявність ризику, про необхідність обережно-

сті, додаткових гарантій і умов, що запобігають негативним наслідкам відносин з потенційним банкрутом.

Якщо такого попередження не буде, сумарна величина втрат держави і третіх осіб може виявитися значно більше, чим у організації, що перевіряється аудитором. Усе це говорить про необхідність ретельного і усебічного аналізу, що дозволяє зробити висновок про можливість продовження функціонування підприємства, що пройшло аудиторську перевірку на ринку відповідних товарів і послуг [11, 12].

На нашу думку, аудиторський аналіз неплатоспроможності підприємства необхідно розділити на два основні етапи:

1) аналітична оцінка перспективи банкрутства підприємства, що перевіряється;

2) аналіз реальних можливостей поліпшити фінансовий стан організації і здолати виниклі труднощі, вирішити проблеми, що дозволяють сумніватися в можливості її подальшого функціонування [9].

Тільки у разі поєднання дуже скрутного фінансового стану та стану, що постійно погіршується з неможливістю реально виправити його найближчим часом, є обґрунтований висновок про наявність сумніву в перспективі продовження діяльності організації, що перевіряється, і виконання нею своїх зобов'язань. При цьому необхідно мати на увазі, що цей висновок може бути зроблений після завершення аудиту і відноситься до періоду не більше за один рік, що йде за звітним періодом, за який здійснюється аудит [10].

У разі виникнення у аудитора серйозних сумнівів відносно можливості підприємства продовжувати свою діяльність, він повинен:

- отримати інформацію про плани організації по усуненню причин, що зумовили скрутне фінансове становище, рішенню виявлених в ході аудиту проблем;

- визначити і оцінити можливість ефективного реалізації цих планів, реальність їх здійснення;

- визначити ті елементи дії, які повинні сприяти рішенню проблем подальшого функціонування підприємства, спланувати і провести аудит для отримання яснішого представлення відносно цих елементів.

Згідно із стандартом аудиту «Застосовність допущення безперервності діяльності» аудиторіві не обов'язково складати план процедур спеціально для визначення умов і подій, що вказують на проблеми з функціонуванням компанії. В даному випадку досить звичайних аудиторських процедур, що дозволяють виявити умови і події, що свідчать про нездатність компанії функціонувати далі.

У числі таких процедур особливе місце займають аналітичні розрахунки і зіставлення. Їх використання дозволяє виявити негативні тенденції фінансово-господарської діяльності підприємства, уповільнення оборотності засобів і фондів, проблеми і тенденції динаміки дебіторської заборгованості, ліквідності і кредитоспроможності [7].

На думку авторів, в першу чергу, слід звернути увагу на структуру активів і пасивів. Проаналізуємо це на прикладі ПАТ «Лукойл-Одеський НПЗ» на представлених нижче таблицях (табл.1 і табл.2)

Таблиця 1

Структура активів ПАТ «Лукойл-Одеський НПЗ»
за 2008-2011 рр.

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Нематеріальні активи	0,07	0,10	0,07	0,17
Незавершене будівництво	15,87	3,83	1,72	2,83
Основні засоби	60,07	48,68	38,43	58,92
Довгострокові фінансові інвестиції	0,23	0,12	0,08	0,12
Вартість інвестиційної нерухомості	0,00	0,13	0,19	0,30
Усього необоротних активів	76,24	52,86	40,49	62,34
Виробничі запаси	13,14	3,34	4,39	2,44
Незавершене виробництво	1,03	1,08	1,60	0,73
Готова продукція	0,64	2,51	9,67	1,28
Товари	0,00	0,00	0,00	0,00
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	0,05	12,56	12,12	0,04
Дебіторська заборгованість з бюджетом	7,37	22,92	0,05	32,33
Дебіторська заборгованість за виданими авансами	1,28	4,57	3,19	0,18
Інша поточна дебіторська заборгованість	0,00	0,02	0,03	0,08
Грошові кошти в національній валюті	0,03	0,03	0,17	0,39
Грошові кошти в іноземній валюті	0,06	0,01	0,01	0,01
Інші оборотні активи	0,15	0,11	0,05	0,16
Усього оборотних активів	23,75	47,15	31,28	37,64
Витрати майбутніх періодів	0,00	0,00	0,00	0,01
Разом активів	100,00	100,00	100,00	100,00

Первісний аналіз бухгалтерської звітності ПАТ «Лукойл-Одеський НПЗ» показує, що, в першу чергу, проблеми цього підприємства пов'язані з відсутністю цілеспрямованого процесу модернізації, з покращенням фінансової дисципліни, пошуком зацікавленого інвестора.

Щоб зробити висновок про можливість продовження діяльності підприємства аудиторів дуже важливо переконатися в тому, що у організації, що перевіряється, буде досить засобів для виконання короткострокових зобов'язань.

Для цього доцільно використати два основні показники:

- коефіцієнт поточної ліквідності;
- коефіцієнт критичної оцінки.

Таблиця 2

Структура пасивів ПАТ «Лукойл-Одеський НПЗ»
за 2008-2011 рр.

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Статутний капітал	36,68	18,78	12,75	19,64
Інший додатковий капітал	25,01	19,68	20,38	40,63
Резервний капітал	0,10	0,00	0,00	0,00
Нерозподілений прибуток (непо- критий збиток)	-24,78	-60,16	-56,22	-116,96
Забезпечення виплат персоналу	0,29	0,20	0,15	0,23
Разом власних коштів	37,31	-21,50	-22,94	-56,46
Інші довгострокові фінансові зо- бов'язання	31,13	36,43	26,72	48,32
Відстрочені податкові зо- бов'язання	0,02	0,00	3,07	0,00
Інші довгострокові зобов'язання	1,86	3,84	3,89	0,13
Векселі видані	0,05	0,00	0,00	0,00
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1,57	16,99	22,50	0,64
Поточні зобов'язання з одержа- них авансів	0,00	0,01	0,015	0,00
Поточні зобов'язання з бюдже- том	0,01	0,88	1,30	0,13
Поточні зобов'язання з оплати праці	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші поточні зобов'язання	28,04	63,36	62,02	105,70
Разом позикових коштів	62,69	121,50	119,65	154,92
Разом пасиву	100,00	100,00	100,00	100,00

Вони призначені для оцінки співвідношення поточних активів і поточних зобов'язань підприємства в конкретний момент. Якщо організація не має в розпорядженні поточних активів, достатніх для покриття поточних зобов'язань, виникає потенційна небезпека існувати за рахунок боргу, нарощуючи його величину, що є несумісним з нормальною діяльністю будь-якої організації.

Проаналізуємо показники фінансової стійкості та ліквідності ПАТ «Лукойл-Одеський НПЗ» за 2008-2011 рр. (табл. 3 и табл.4).

Нам видається необхідним використання нижніх меж коефіцієнта поточної ліквідності. Якщо після вивчення умов, подій і стану фінансової діяльності аудитор приходиться до висновку про те, що подальше функціонування організації і погашення її зобов'язань найближчим часом сумнівне, він має ознайомитися з планом підприємства по фінансовому оздоровленню і при необхідності допомогти клієнтові в цьому напрямі. При аналізі ефективності реалізації таких планів їх доцільно підрозділити на наступні:

- плани по поліпшенню використання оборотних і необоротних активів;

- плани по реструктуризації заборгованості підприємства по платежах державі і третім особам;
- плани збереження або призупинення витрат організації;
- плани реалізації частини майна в рахунок погашення боргових зобов'язань;
- плани отримання кредитів, фінансової допомоги і інших надходжень від сторонніх організацій.

Таблиця 3

Показники оцінки фінансової стійкості
ПАТ «Лукойл-Одеський НПЗ» за 2008-2011 рр.

Показники	Нормативне значення	2008	2009	2010	2011
1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт автономії	$> 0,5$	0,37	-0,22	-0,23	-0,57
Коефіцієнт фінансування	< 1	1,70	-5,61	-5,33	-2,76
Коефіцієнт фінансової незалежності	$> 0,5$	0,59	-0,18	-0,19	-0,36
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	$> 0,1$	-0,25	-0,72	-1,82	-1,83
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	> 0	-0,16	1,57	2,46	1,20

Таблиця 4

Показники оцінки ліквідності
ПАТ «Лукойл-Одеський НПЗ» за 2008-2011 рр.

Показники	Нормативне значення	2008	2009	2010	2011
Коефіцієнт покриття	1,5 – 2,5	0,80	0,58	0,36	0,35
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,7 – 0,8	0,30	0,50	0,18	0,31
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2 – 0,35	0,003	0,001	0,002	0,004

На нашу думку, далеко не в усіх випадках зниження величини показника критичної оцінки до значення нижче одиниці є сигналом нездатності сплатити короткострокову заборгованість. Коефіцієнт критичної оцінки може використовуватися аудитором тільки для аналітичного виявлення тенденцій, причому як і по більшості інших показників, його значення і рівень можуть істотно відрізнятися по галузях бізнесу. Наші дослідження показали, що більшість організацій продовжують більш менш успішно працювати і при коефіцієнті ліквідності менш одиниці.

Альтернативою фінансовому оздоровленню являється ризик банкрутства аудиторної організації. За чинним в Україні законодавством основними ознаками банкрутства є нездатність господарюючого суб'єкта забезпечити вимоги впродовж шести місяців з дня настання терміну платежу. По закінченню цього терміну кредитори мають право звертатися до суду для вирішення про визнання боржника банкрутом [4].

Можливість банкрутства обумовлена невизначеністю ринкових відносин, наявністю конкуренції, ризиком втрат від некваліфікованого управління. Якщо виключити нездатність підприємства платити по своїх боргових зобов'язаннях і фінансувати поточну діяльність через непередбачених обставин (стихійних лих, військових дій, політичній нестабільності і т.п.), головною причиною банкрутства залишається неефективне управління, здійснення ризикованих операцій. Можливо, крім того, так зване неправдиве банкрутство, здійснюване з метою умисного приховання власного майна і уникнення сплати боргів кредиторам.

При будь-якому різновиді банкрутства воно має бути підтверджене документально на підставі детального аналізу усіх обставин.

Неможливість продовжувати свою діяльність, настання стану банкрутства внаслідок неефективного управління насувається поступово. Для того, щоб аудиторіві вчасно розпізнати його і попередити про це клієнта, необхідно систематично проводити ґрунтовний аналіз фінансового стану підприємства, що дозволяють визначити больові точки його економіки і ризиковані угоди.

Тривожними ознаками в цьому відношенні є наступні:

- недолік власного оборотного капіталу як наслідок неефективної виробничо-господарської діяльності і інвестиційної політики;
- низький рівень технічного і технологічного виробництва, високий моральний і фізичний знос устаткування;
- зниження ефективності використання виробничих потужностей і інших ресурсів і, як наслідок цього, високий рівень собівартості продукції і хронічні збитки;
- наявність наднормативних запасів незавершеного будівництва, сировини і матеріалів, незавершеного виробництва готової продукції, внаслідок чого сповільнюється оборотність капіталу і утворюється його стійкий дефіцит;
- незадовільний склад покупців і інших контрагентів підприємства, внаслідок чого платежі за продукцію, товари і послуги поступають із запізненням або не поступають взагалі, а постачання ресурсів доводиться здійснювати з передплатою;
- відсутність або падіння збуту внаслідок низького рівня маркетингової діяльності по вивченню ринків продажів, формуванню портфеля замовлень, підвищенню якості і конкурентоспроможності продукції по здійсненню розумної цінової політики;
- залучення позикових коштів на не вигідних для підприємства умовах, що веде до збільшення інших фінансових витрат, зниження рентабельності господарської діяльності і здатності до самофінансування;
- неконтрольований ріст і розширення виробничо-господарської діяльності підприємства, внаслідок чого виробничі запаси, витрати і дебіторська заборгованість збільшуються швидше за об'єм продажу з'являється потреба влізти у борги, які можуть перевищити чисті активи.

Для виявлення в аналізі кожного з цих чинників знадобиться відповідне накопичення і підготовка інформації. На її основі вплив дефіциту власних обігових коштів, рівні техніки, технології і організації виробництва, використання ресурсів і інших інтенсивних і екстенсивних чинників визначається загальноприйнятими в економічному аналізі методами.

Для діагностики можливостей організації продовжувати свою діяльність доцільне застосування трендового аналізу системи критеріїв і ознак банкрутства, дослідження обмеженого кола показників загальної і критичної ліквідності, інтегральних показників, рейтингових оцінок на базі ринкових критеріїв фінансової стійкості та ін. В зарубіжних країнах для аналізу і оцінки ризику банкрутства використовують факторні моделі дискримінантів Альтмана, Лиса, Таффлера, Тишоу та ін.

Умовами і показниками, що дають підстави для сумнівів в можливості підприємства продовжувати свою діяльність, являються хронічний спад виробництва і продажів, постійна збитковість, наявність і ріст простроченої дебіторської і кредиторської заборгованості, низькі коефіцієнти ліквідності і тенденції до їх падіння, збільшення до небезпечних меж долі позикових коштів в загальній вартості капіталу, а також систематичне збільшення тривалості обігу капіталу, падіння ринкової вартості акцій, зниження виробничого потенціалу.

Результати виконання аудиторських процедур у зв'язку з сумнівом аудиторської організації в застосовності допущення безперервності підприємства при підготовці бухгалтерської звітності економічного суб'єкта мають бути розглянуті і враховані при складанні аудиторського укладення відповідно до правила (стандартом) аудиторської діяльності «Порядок складання аудиторського висновку про бухгалтерську звітність».

Якщо аудиторська організація визначила, що не має достатніх доказів непридатності допущення безперервності діяльності підприємства при підготовці бухгалтерської звітності, то аудиторський висновок не має містити вказівок на будь-який сумнів, що виник при проведенні аудиту цієї звітності. У випадках, коли аудитор визначив, що, зважаючи на відповідні обставини, наприклад, плани дій управлінського персоналу, в результаті яких очікується поліпшення фінансового стану підприємства, він не має достатніх доказів непридатності допущення безперервності діяльності підприємства при підготовці бухгалтерської звітності економічного суб'єкта, то він повинен розглянути питання про розкриття у бухгалтерській звітності цих обставин.

У висновку аудитора за результатами перевірки бухгалтерської звітності економічного суб'єкта мають бути по-перше, викладені усі найважливіші підстави для серйозного сумніву з приводу можливості цього суб'єкта продовжувати діяльність і виконувати свої зобов'язання впродовж, як мінімум 12 місяців, що йдуть за звітним періодом; по-друге, відмічено, що економічний суб'єкт може виявитися не в змозі реалізувати своє майно і погасити свої зобов'язання при нормальному ході діяльності; в-третє, вказано, що у бухгалтерську звітність не вносилися поправки, пов'язані з оцінкою і класифікацією відбитих в звітності активів і величиною класифікацією, показаною в звітності кредиторської заборгованості.

Література

1. Про аудиторську діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №23. – С 244.
2. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні : Закон України // Інвест-газета – 2006. – №41. – С 4-8.
3. Про оподаткування прибутку підприємств: З-н України // Інвест-газета.-2006.– С.4-58.
4. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України // Інвест-газета. – 2006. – №43. – С 4-31.
5. Про захист економічної конкуренції : Закон України // Інвест-газета. – 2007. – С 4-23.
6. Білуха М.Т. Курс аудиту / М.Т Білуха.- К.: Вища шк.. : Т-во «Знання», 2003. – 573 с.
7. Бондаренко Н.О. Аудит суб'єктів підприємницької діяльності : навч. посіб. / Н.О. Бондаренко, В.Д. Понікаров, С.М. Попова. – К. Центр навч. літ. 2004. – 300 с.
8. Дорош Н.І. Аудит: методологія і організація / Н.І Дорош. – К. «Знання», 2004. – С 402.
9. Захарченко В.І. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті : навч. посібник / В.І. Захарченко, М.М. Меркулов, О.В. Балахонова – Львів: «Магнолія», 2012, – 352с.
10. Кулаковська Л.П. Організація і методика аудиту : навч. посібник / Л.П. Кулаковська, Ю.В. Піча; 2-е вид. – К.: Каравелла, 2005. – 560 с.
11. Петрик О.А. Аудит: методологія і організація / О.А. Петрик– К.: Знання, 2003. – 260с.
12. Рудницький В.С.Методологія і організація аудиту / В.С.Рудницький. – Тернопіль : Прес, 2005. – 192 с.

Анотація

Балахонова О.В. Удосконалення аудиторської оцінки фінансового стану підприємства. – Стаття.

В статті запропоновані порядок аудиторських процедур, організації проведення аудиторських перевірок, складання аудиторського висновку.

Ключеві слова: аудит, діагностика, організація, банкрутство, фінансово оздоровлення, оцінка, коефіцієнт.

Аннотация

Балахонова О. В. Усовершенствование аудиторской оценки финансового состояния предприятия. – Статья.

В статье предложены порядок аудиторских процедур, организации проведения аудиторских проверок, составления аудиторского заключения.

Ключевые слова: аудит, диагностика, организация, банкротство, финансовое оздоровление, оценка, коэффициент.

Annotation

Balakhonova O.V. Improvement of public accountant estimation of the financial state of enterprise.– Article.

In the article offered order of public accountant procedures, organization of realization of public accountant verifications, drafting of public accountant conclusion.

Keywords: audit, diagnostics, organization, bankruptcy, financial making healthy, estimation, coefficient.